

Віталій Коцуф

ТЕРОРИЗМ У ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ ТА РОСІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена порівняльному аналізу діяльності терористичних організацій на території Північної Ірландії та Російської Федерації.

На сучасному етапі розвитку людства тероризм стає однією із найактуальніших проблем суспільного розвитку, яка потребує комплексного та всебічного вивчення.

Відомо, що тероризм породжує в громадян страх, невпевненість, недовіру до влади, дестабілізує і провокує її на прийняття неадекватних рішень щодо окремих актів тероризму без комплексної оцінки причин їх скоєння. Такий підхід призводить до того, що влада може порушити права людини, використовуючи хибні методи боротьби з тероризмом. Подальше життя суспільства протікає в психологічній атмосфері пригніченості, напруженості, в громадян створюється враження про бездіяльність правоохоронних органів і відчуття особистої незахищеності. Люди в місцях свого проживання почувають себе обмеженими в діях, постійно очікуючи на

небезпеку, і, як наслідок, порушується нормальний ритм їхнього життя або діяльність організацій, установ, підприємств. Такий стан речей призводить до погіршення ситуації в економіці, соціальной сфері, й становищі населення загалом.

Можна стверджувати, що час появи тероризму достеменно невідомо ані історикам, ані політологам, але як засіб зведення політичних рахунків, метод залякування або нав'язування своєї волі — терор існує впродовж багатьох десятиліть. Особливого виміру тероризм набрав у другій половині ХХ століття. Це явище з'явилося з великим розмахом і на тлі з величезних досягнень людства в сфері розвитку суспільства, демократії та повалення тоталітарних режимів. Суперечливим є й те, що впродовж років удосконалювалася система безпеки кожної країни, але кількість терористичних актів зростала з геометричною прогресією¹.

Географія сучасних терористичних актів представлена такими країнами як от: Північна Ірландія, США, Росія, Іспанія, Кенія, Танзанія, Японія, Аргентина, Індія, Пакистан, Афганістан, Алжир, Ізраїль, Ліван, Єгипет, Туреччина, Албанія, Югославія, Колумбія, Іран, Ірак, держави Південно-Східної Азії. При цьому епіцентр терористичної діяльності впродовж останніх років змістився з країн Латинської Америки до Японії, ФРН, Туреччини, Іспанії, Італії, США, Іраку².

Суб'єктами тероризму можуть бути: держава, її спецслужби, міжнародні або національні терористичні центри й організації, політичні течії й партії екстремістського спрямування, групи громадян і, навіть окремі особи, які прагнуть досягнути своїх цілей із застосуванням методів тероризму³

Щодо характеру тероризму доречно згадати слова екс-президента Франції Жака Ширака, який відзначав: «...Сьогодні ми боремося проти світового феномена, який має не лише політичні цілі, а й дедалі більш релігійні або псевдорелігійні, навіть сектантські. Ми боремося проти тероризму, пов'язаного з мафією, з оборотом наркотиків, з тими, хто використовує широкі зв'язки, сучасні технології для свого фінансування і для організації»⁴.

Одним із найпотужніших вузлів міжнародної напруженості та загрози світовій безпеці є тероризм у Російській Федерації та в Ірландії. Терористичні акти в обох країнах мають ряд спільних та відмінних рис.

Яскравим прикладом державного тероризму в Російській Федерації є Республіка Ічкерія (побутове Чечня), яка зазнала дискримі-

нації з боку Кремля в 1944 році (депортація чеченців), де не вщухають воєнні дії сьогодні. Перша війна палахкотіла в 1994–1996 рр., друга розпочалася в 1999 і триває дотепер.

В Ірландії тероризм виник набагато раніше, ніж у Російській Федерації, і асоціюється з Ірландською Республіканською Армією. Вона була заснована як військова ірландська націоналістична організація, метою якої було створення єдиної соціалістичної республіки. Перший такий спалах ірландського терору трапився в 1791 році як наслідок активності *Об'єднаних ірландців* і масового невдоволення серед селян. Тактика відкритого збройного протистояння 60-х років XIX століття зазнала нищівної поразки. Активність «динамітників» у 70-х і 80-х рр. XIX століття запам'яталася такою гучною акцією, як масові вбивства в Фенікс-парку. Парламентське крило Сінн Фейн було засноване в 1919 р. і провело успішну війну проти Англії в 1919–1921. Ірландська Республіканська Армія (ІРА) була оголошена поза законом в Ейр у 1936 р. Діяльність ІРА активізувалася в 1968. У 1974 ІРА розкололася, внаслідок чого утворилася ліва Ірландська Республіканська соціалістична партія з її парламентським крилом та Ірландська Національна визвольна армія⁵.

У терористичних актах на території Росії та Ірландії простежуються деякі спільні причини. Зокрема, тероризм у Росії, як і в Ірландії, носить характер визвольного руху. В Російській Федерації за свою незалежність бореться Республіка Ічкерія, а Північна Ірландія веде боротьбу за об'єднання з ірландським народом та проти влади на її території Великобританії. В обох випадках дії терористів розповсюджуються далеко за межі одного регіону і сягають державних масштабів. Найбільше від терористичних актів страждають столиці держав, зокрема Лондон, Белфаст та Москва.

Щодо витоків російсько-чеченського конфлікту, то вони сягають кінця 80-х років XX століття. Становлення «Республіки Ічкерія» було б неможливим без допомоги із зовні, але сприяв цьому й не чіткий адміністративно-територіальний поділ СРСР і РСФСР, що почав до того ж «розповзатися» в ході перебудови.

Як наслідок, Чечня змогла одержати чималий обсяг політичної «законності» і стала дійсним «піратським королівством», плацдармом політичного й економічного тероризму світового (у перспективі) масштабу.

З перших кроків «Ічкерії» терор став основою її політики — пригадаймо, зокрема, захоплення заручників у Мінводах і «розпуск»

Верховної Ради Чечено-Інгушетії, коли депутатів викидали за ноги з вікон парламенту. А влітку 1993-го терор утвердився остаточно, Дудаєв розігнав парламент, виборчком і конституційний суд, роздавивши опозицію колесами і гусеницями, розстрілявши її з автоматів. Це стало «репетицією» трагічних подій у Москві.

Правоохоронні органи в республіці замінив прямий терор, близький до влади карних груп. Одночасно різко виросла активність «чеченської» організованої злочинності по всій Росії.

Дудаєвська держава з самого початку створювалась як центр для формування й оснащення груп терористів. Для організації самозабезпечення тероризму використовувалися «сіра» економічна діяльність і прапори боротьби за «незалежність» і «захист ісламу». При цьому ідеологічним символом став фанатик-ісламіст найбільш радикальної секти сьогоднішнього ісламу — Кадирія. Основа ідеології — боротьба з Росією і «збирання великого вайнахського народу».

Дії при цьому розвивалися за такими напрямками: спроба об'єднання всіх кланів «вайнахов» — чеченців та інгушетів; спроба ісламського об'єднання усього Кавказу; спроба об'єднання Північного Кавказу проти Росії.

Усі ці плани майже не вдалися або зовсім провалилися.

Завдання антиросійського об'єднання загинуло в традиційних зовнікавказьких суперечностях і конкуренції чеченського терорсредовища з іншими — дагестанським, адигейським, абхазьким⁶.

Найважливішим джерелом прибутків для терористів була торгівля нафтою і нафтопродуктами — десятками мільйонів тонн. Широко використовувалася контрабанда якутських і забайкальських діамантів, кольорових і рідкісних металів у Європу через Прибалтику. Чечня — один із найбільш потужних перевалочних пунктів наркобізнесу⁷.

Одним із аспектів чеченського тероризму в Росії є широке включення в нього кримінальної діяльності адміністративних, силових і економічних структур. Гроші і погроза бойовиків, за спиною яких — «держава Ічкерія» — ефективний інструмент розвитку корупції держорганів Росії. Розслідування показують причетність до чеченської «операції» із нафтою комерційних структур Поволжя і Півдня Росії, частини військовослужбовців, які мають прикриття в Москві, купуючи там ліцензії і квоти. Частина контрабанди йде також за підробними документами, купленими в Москві.

Інструментом для «відмивання» грошей стала приватизація, що дозволяє скуповувати за безцінь величезну власність.

Причини збройного конфлікту, як відзначають московські аналітики, — тотальний правовий нігілізм, який і досі супроводить російсько-чеченські взаємини. З інших причин називаються «економічні негаразди, соціальна роздробленість, слабкість центральних органів державної влади, дезорганізація силових відомств»⁸.

Немала відповідальність за загострення обстановки лежить на самому экс-президентові Росії Борисові Єльцину, який уже 19 жовтня 1999 р., звернувшись до чеченських лідерів з ультиматумом про здачу зброї та розпуску «незаконно створених озброєних формувань», погрожував «ужити всіх передбачених законами Російської Федерації заходів в інтересах нормалізації обстановки» (Із рецензії на книгу «Россия — Чечня: цепь ошибок и пресуплений». — М.: Правозащитный центр «Мемориал», 1998. Цитата за: «Независимая газета». — 13 травня 1999).

Стосовно Ірландської Республіканської Армії, то вона була визнана як терористична організація Державним Департаментом Великобританії в 2000 році. Походження ірландського конфлікту сягає ще початку ХХ століття. Він в основному має релігійне підґрунтя. Так, більша частина населення Ірландії належать до католицької спільноти, а інша ж частина, яка проживає на території Північної Ірландії — протестанти. Північна Ірландія віддавна була колонією Великобританії, а на сучасному етапі свого розвитку входить до складу Об'єднаного Королівства. Протестанти, які живуть у Північній Ірландії, лояльно ставляться до влади королеви та протекторату Великобританії. Католики, які проживають на півночі Ірландії, є набагато радикальнішими та мають на меті об'єднання із католицькою Ірландією. Саме ця частини ірландців склала більшість повстанців Ірландської Республіканської Армії.

Одним із найбільших конфліктів між протестантами та католиками стався в Ольстері влітку 1969 року. Тоді внаслідок сутичок загинуло більш ніж 3200 осіб з обох конфліктуючих сторін. У результаті — до території Північної Ірландії була введена британська армія для гарантування безпеки в регіоні. Це спричинило ще більший супротив з боку повстанців, які змінили тактику дій та перейшли до партизанської діяльності проти британської армії та поліції.

Починаючи з кінця 1960-х років ІРА знищила близько 1800 осіб, зокрема 650 цивільного населення. Основна мета Республікан-

ської Армії — боротьба з урядовими силами Великобританії, а тому серед основних терористичних актів можна виділити: у 1972 році повстанською армією здійснено ряд терактів у діловому центрі міста Белфаст. Тоді за 75 хвилин вибухнули 22 бомби та загинуло 9 осіб; у 1979 р. терористичного акту зазнав дядько королеви Єлизавети II, лорд Маунтбетен; у 1984 р. відбувся вибух біля готелю Брайтон, де проводила засідання Кабінету Міністрів британський прем'єр-міністр Маргарет Тетчер. Декілька урядовців та цивільних осіб постраждали; у 1993 році відбулося бомбардування фінансового центру Лондона, яке завдало шкоди на 1 млрд доларів; закладення вибухівок на станціях метро та інших цивільних об'єктах у 1980–1990-х роках.

На сучасному етапі північноірландський конфлікт проходить у мирному руслі, досягнуто мирних домовленостей, але конфлікт і досі не вичерпаний⁹.

Між конфліктами у Північній Ірландії та Російській Федерації спільним є присутність армій обох держав у точках конфлікту. В обох випадках це призводило до більш агресивних дій з боку терористичних угруповань названих країн.

Головною проблемою досліджуваних конфліктів є недостатня інформаційна висвітленість подій. Так, Ситуація в Ольстері в Ірландії та в Беслані в Росії тривалий час ускладнювалася через відсутність докладного висвітлення подій. Це було справжнім випробуванням засобів масової інформації на прозорість та неупередженість.

Особливо для мережі теле- і радіомовлення ВВС, які претендували на об'єктивну парадигму висвітлення подій в Ольстері, принаймні з точки зору ліберальної філософії¹⁰.

Згідно з ліберальною теорією, свобода висловлювання та вільний доступ до інформації конституюють демократичний процес. Деякі ліберальні філософи (Д.Мілс, Д.Роулз) прозорість врахування громадської думки вважають фундаментальним фактором, який відрізняє демократію від інших політичних систем.

Водночас британські мас-медіа дуже упереджено висвітлювали події початку 80-х років ХХ ст.¹¹. Вони виступали прихильниками винятково однієї сторони конфлікту. Висвітлюючи північноірландський конфлікт, мас-медіа ототожнили громадський інтерес із інтересом уряду. Щоденні новини були прикладом цензури (від очевидної заборони показу певних подій до настанов та висновків щодо інших подій) та відсутність соціально-філософського і політичного аналізу, надзвичайно необхідного для розуміння

конфлікту. Найбільш очевидним ефектом цього процесу було те, що громадській думці бракувало необхідної інформації для повноцінної участі в дебатах з альтернатив вирішення цього конфлікту.

Російські мас-медіа, подібно до британських, висвітлювали інформацію про терористичні акти так, як зацікавлена була в цьому російська влада.

Багато російських періодичних видань робили спробу незалежно і об'єктивно висвітлювати питання політики в Чечні в цілому та події в Беслані зокрема.

«Вісті», наприклад, написали, що незалежно від того, як закінчаться події в Беслані, політику в Чечні слід радикально міняти.

«Независимая газета» звинувачувала уряд в пропагандистських прийомах з метою приховати істинні причини останніх нападів терористів. Власті намагалися в усьому звинувачувати міжнародний тероризм — повідомляла «Независимая газета», — замість того, щоб звернути увагу на необхідність розв'язання проблем Чечні. «Демократична рішучість та жорстокість по відношенню до бунтівної республіки, яка рік тому була найважливішим козирем у руках нового лідера, давно вичерпала свої можливості. З усіх дій Путіна за час його перебування у найвищому ешелоні російської влади чеченська акція давно вже видається в очах громади як найбільш невдала... Війна захлинулася. Виходу з неї не запропонував ніхто. З цього видно, починаючи операцію рішучої помсти за Дагестан і за вибухи в містах (винуватців цих провокацій ніхто не знайшов і досі), влада не мала ніякого плану дій на перспективу, розрахунок був тільки на негайний ефект»... «розмови про «політичне рішення» залишаються такими ж розмовами, як і рік тому», — іншими словами, «після вичерпання можливостей для активних бойових дій війна набула характеру затяжної, партизансько-терористичної; багатьом здається, що й «договірної».

Російські видання, яким удається уникати цензурних втручань, переповнені повідомленнями про найбрутальніші порушення прав чеченського народу. Оглядачі пишуть про це з глибоким і щирим співчуттям. «Чеченцям може позаздрити хіба що божевільний — тим чеченцям, які живуть у нашій країні. І раніше було не солодко, але останніми тижнями машина державної помсти крутиться на останній, п'ятій етнічній швидкості. Погроми і чистки під егідою міліції стали рутинною»... «У Москві — чергова міліцейська античеченська вакханалія»... «Чеченців викидають звідусіль. Головне — з роботи і з квартир. Це зведення рахунків з цілим наро-

дом за дії окремих осіб. Головний метод дискримінації за етнічною ознакою — фальсифікація кримінальної справи у спосіб підкидання наркотиків або патронів. Міліціонери вдають із себе «галантних», запитують жертву: «Що тобі? Наркотик? Чи патрон?»... «Расизм? Звичайно. І цинічна імітація боротьби з тероризмом»¹².

Отже, терористичні організації в Північній Ірландії Великобританії та Росії мають подібні методи здійснення терактів та реакцію влади на них. Також вони мають подібну мету, а саме: звільнення з-під влади Великобританії та Росії. Відмінними є наслідки терористичних актів. Так, у Великобританії іде послаблення королівської та урядової влади в регіонах та надання окремим регіонам більше свобод у розв'язанні соціально-культурних та економічних проблем. У Росії відбувається все більша централізація влади в руках одної людини.

¹ Івченко В. Жорстокий. Кривавий. Багатоликий. Таким постає перед цивілізованим світом міжнародний тероризм // Політика і час. — 2000. — № 1, 2.

² Кузнецов Ю., Никольский В. Введение в теорию национальной безопасности. Проблемы безопасности русского народа и современность. — Алма-Ата: Верный, 1999. — С. 528–530.

³ Краснов А. Использование несмертельного оружия в ограниченных конфликтах // Зарубежное военное обозрение. — 1996. — № 7.

⁴ Івченко В. Вказ. праця.

⁵ *wikipedia*

⁶ Яцько А. Онтологія насильства: Терор і тероризм як елементи політичної боротьби // Українські проблеми. — 1998. — № 1.

⁷ Івченко В. Вказ. праця.

⁸ Что противопоставит тероризму? // Независимая газета. — 2000. — 10 листопада.

⁹ www.crf.org — Council on Foreign Relations — A Nonpartisan Resource for information and analysis. Provisional Irish Republican Army (U.K., separatists). — 2005 — November.

¹⁰ www.filosof.com.ua — Д.Ю. Сторожук. Розв'язання соціального конфлікту у сучасній Північній Ірландії: альтернативи вирішення, цілі, засоби та результати // Філософський альманах. — К.: Центр духовної культури. — 2006. — № 53.

¹¹ Hamilton-Tweedale B. The British Press and Northern Ireland. — Sheffield University, 1988.

¹² Террор — Антивихрь // Новая газета. — 2002. — 11–13 листопада.